

ЗАМАН

Газета издаётся на балкарском языке с 1924 года

Интернет-версия: gazeta.zamankbr.ruКЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ
ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА
КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Доклад этиу

Республикада тындырылган жумушлагы иги багы берилгенди

Москвада Россей Федерацияда регионланы айнытыу жаны бла правительстволу комиссияны жыйылыуу ётгенди. Ол РФ-ни премьер-министри **Марат Хуснуллин**и башчылыгында бардырылганды. Анда КЪМР-ни таматасы **Казбек Коков** доклад этгенди эмда «Таза» суу федерал проект быйыл жашауда кылай бардырылганыны юсюнден билдиргенди.

Республиканы оноучусу белгилегенича, проектге 2022-2024 жыллада ахча бёлюнорча проект-смета документация хазыр болганды. Быйыл республикада суу бла жалчыгычу 19 объект ишлениркиди, битеу да 63 километрден артык жерде суу ызла тартылдыкдыла, төрт скважина да тешилгенди. «14 объекте кёре келишимле этиу жаны бла иш башалганды, төртюсюне кёре уа контрактла жууук заманда бегитилдикди.

Былыр 73 километри тутхан 32 суу объект ишленгенди, 11 скважина да тешилгенди. Дагыда эки объект а 2019 жылда хайырланлыгырга берилген эди», - дегенди **Казбек Коков**. Таза ичер суу бла 20 мингден артык адам жалчы-

тыллыгын айтып, ол **Марат Хуснуллин**ге бу иште чыккыган чырмаулары кетерирге болушлук этгени ючюн жюрек ыразылыгын билдиргенди.

Марат Хуснуллин а «Шахарда тап болум кырау» регион проектге эмда «Къоркыуусуз эм тынгылы жолла» миллет проектге кёре келишимлени барысы да бегитилгенлерин чертгенди. Алагы кёре Къабарты-Малкъарда 237 миллион сомгы 33 жамаут тирени, 89 арбаны тапландырыгырга белгиленеди.

Жолланы да 114 километри жангыртыллыкды. Анга 1,7 миллион сомдан артык кыоратыллыкды. Ызла бла байламлы миллет проект жашауда бардырыла туруп, 12 миллион сом аялганды. Ол ахча кышаккы объектеге ремонт этиуге кыоратыллыкды.

РФ-ни Правительствосуну Председателини орунбасары республикада тындырылган иште иги багы бергенди. «Хар зат да тап барады. Кёресиз да, артык бай болмаган регион ишни кыалай тап бардырады, анга бёлюнген ахчаны да кереклисича хайырланады. Сау болугуз ол ишигиз ючюн», - дегенди ол.

ТЮБЕШИУ

Ал жанында — диспансеризацияны барыуу, багыуу учрежденияланы бир-бирлерин жангыртыуу

Россейни Президенти кесини Посланиясында берген буйруклары толтурууну чеклеринде КЪМР-ни Башчысы **Казбек Коков**у Россейни саулук саклау министри **Михаил Мурашко** бла иши тюбешию болганды. Республикабызны оноучусу Къабарты-Малкъарда быйыл 140 минг абадан адам диспансеризациядан ётеригин, 187 минг сабийни саулугу тинтилгин билдиргенди. «Биринчи кварталда диспансеризацияга бла профилактика халда бардырылган тин-

шаллыкдыла. Кёп профилли районла аралы больницаны багыуучу мекеманы онг жанында кышагыны ремонтун а 2023 жылда тамамларгы белгиленеди. Дагыда быйыл 1-чи номерли шахар сабий поликлиниканы эмда Бахсан районну ара больницасыны 2-чи номерли поликлиника бёлюмюню жангыртып быйыл башларыкдыла.

Тюбешиюну кезиюунде онкология диспансерни мекеманы кырулушун ахырына жетдириуну, Республикалы сабий клиника больницагы

тилуге 25 мингден аслам адам кыатышханды. Диспансеризацияны кыраууга бек улуу эс бурулукду», - деп чертгенди **Казбек Валерьевич**.

Регионда биринчи медицина болушлук берген бёлюмюню жангыртыуу ишле башланганларыны юсюнден айта, КЪМР-ни Башчысы быйыл программмагы 16 объект кыошулганын билдиргенди. Аушигерде врач болган амбулаторияны сюеп башлагандыла. Май районну ара больницасыны сабий поликлиникасына, 1-чи номерли шахар сабий поликлиниканы багыу-профилактика бёлюмюне, 2-чи номерли шахар поликлиникагы, аны Хмельницкий орамда филиалына, Малкада амбулаториягы, Терк районда поликлиникагы бла Атажукинода амбулаториягы тынгылы ремонт этиликди.

Аладан сора да, 1-чи номерли шахар поликлиниканы Вольный Ауулда бёлюмюнде, 3-чу номерли шахар поликлиникада, Зольск, Чегем, Черек районланы ара больницаларыны поликлиникаларында жангыртыуу ишле 2022 жылда бо-

тынгылы ремонт этиуну юсюнден да сёлешингенди. Ол проектлени тийишли федерал министерство кыабыл кёргенди.

КЪМР-ни Башчысы **Казбек Коков** Россейни Саулук саклау министрствосу пандемияны бек кыйын кезиюунде Къабарты-Малкъарга тутучулук этгени ючюн **Михаил Мурашко**га жюрек ыразылыгын билдиргенди. Къоркыуу жукуган аурууладан ауруганлагы бакыган госпитальлагы деп жангы диагностика эмда реанимация керекле алынгандыла, ол санда КТ, УЗИ, ИВЛ-аппаратла да.

Регионнга энчи автотранспортдан 60-дан асламы берилгенди, медицина махкемелеге федерал араланы специалисттерини кыатышыулары бла методика эмда ишни кырау жаны бла болушлук этилгенди, саусузла дарманла бла жалчытылынгандыла. Регионну специалисттерине методика эмда консультация болушлукну кырау жаны бла ишни андан ары бардырыгырга белгиленеди.

КЪМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

Энергетика

Мындан ары да ышангылылыгы таркыаймазча

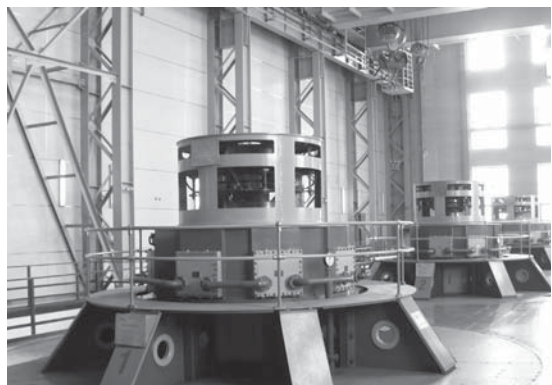
РусГидро компанияны Къабарты-Малкъарда бёлюмюню специалисттери, Аушигерни ГЭС-инде гидроагрегатладан бирине тынгылы ремонт этип, ызы бла аны хайырланлыгырга бергенди. Энергетикле айтханларыча, тийишли жумушла быйыл февраль айны аллында башлангандыла. Аланы тамамлаугыга «Гидроремонт-ВКК» предприятияны специалисттери кыатышхандыла.

Быллай станциялада хар гидроагрегатны ол бир талый заманны ишлегенден сора жангыртыгырга тюшеди. Шёндюю ремонтну кезиюунде специалистле аны чархын, статорун, роторун, тюрлю-тюрлю аппаратларын, системаларын да жангыртылгандыла. Аны бошагандан сора агрегатны жерине элтип орнатхынчы, сынам халда ишлетип кёргенди.

Бёлюмде айтханларына

кёре, бу агрегат 2002 жылны ахырында хайырланлыгырга берилгенди. Шёндюю тынгылы ремонтха дери ол 1,2 миллиард киловатт-сагыат электрочюк чыгарганды. Этилген мадарны хайырындан станция мындан арысында да ышангылы ишлеп турлукду, деп белгилегенди РусГидро.

УЛБАШЛАНЫ **Мурат**
хазырлаганды.

КЕЛЮНДЕГИН БИЛДИРИУ

Владимир Путинни Федерал Жыйылыууга Посланиясыны баш магъанасы – жамауатха эмда регион бюджетлеге себеплик этиу

Быйыл 21 апрельде Россия Федерацияны Президенти Владимир Путин Федерал Жыйылыууга Посланиясын туура этенди. Бу стратегиялы магъаналы документте кыралыбызны ич эм тыш политикасыны баш жоллары кесгин белгиленгенди, шарт борчла салынганды, адамларыбызны жашау кылайлыкларын кетюрюрге онг берлик магъаналы башламчылыкка да этилгенди.

Къабарты-Малкъарны Башчысы Казбек Кокков, ол магъаналы жыйылыууга къатышкан башха кыулукчулача, кыралны оюучусуна сезюне улуу эс буруп тынгылаганды. Аны кыйматлы селешуюуу бла байламлы келюне кеп оюмла, ниетле да келгенди. Аланы бир-бирлерин басмалайбыз.

ИНФРАСТРУКТУРАНЫ АЙНЫТЫРГА, РЕСПУБЛИКАДА ЖАШАГЪАНЛАНЫ КЪОЛАЙЛЫКЛАРЫН ЁСДЮРЮРГЕ

Жамауат бла байламлы болуу – жер-жерледе толтуруучу властыны халкыны бек керекли эмда шарт излемлерин жалчытыуу жаны бла ишине себеплик этерик баш амалдан бириди. Кыралны президенти тюрлю-тюрлю кезиуледе кесини селешюулеринде анга улуу эс бурганды.

Биз адамлары тилеклерин бла тарыгыуларын кюн сайын да тинтебиз, ишибизни кырай туруп, аланы эсге алмай да кыймайбыз. Алайды да, жамауат инфраструктураны айнытыууга, аны кыйматтын кетюрюрге, адамлагъа бютон тап келирча этиуге арт жыллада бютон кеп магъана бергенин керюп турабыз. Ырахат жашау этер ючюн, адамлагъа социал объекте тийишли халда болурча, транспорт жетиширча, жолла тынгылы болурча, ресурсла бла жалчытхан инженер ыла чырмаусуз ишлерча этерге керекди.

Бюгонлюкде кеп фатарлы юй ишлеуе неча микрояуун кырауу бла чекленип кылырча жарарык туююлду. Аланы газ, суу, ток бла жалчытырча, арбазланы тапландырчырча, ол юйде жашарыкка кыйсы поликлиникага жюрюрюклерини, кылай жол эмда транспорт бла барлыкларыны, сабийлерин кыйда окутурукларыны, ала бла кыйда ойнарыкларыны, спортка кыйры берликлерини да сагышыын этмей болуук

туююлду. Кесини Посланиясында кырал башчы ма ол борчланы кесгин салганды. Аны бла бирге жашау журтга газ тартууу бла чырмау болмазга кереклисин эсгертенди. Ол а бизни асламысын эл тийреле алган регионубузга бек магъаналыды.

2021 жылда биз 513 минг квадрат метрни тутхан жашау журтланы хайрыларырга берирге умут этебиз. 2030 жылга уа ол ёлчөм 7 миллион чакълы бирге жетерикди. «Жашау журтла» миллет проект кырулушу ма ол ёлчөмледе бардырырга себеплик этерикди. «Шахарда тап болумла кырау» проектге кере уа жамауат жерледен 33-сюн, арбазладан да 89-сун быйыл окуна тап халга келтирерге белгиленди. «Таза суу» проектни хайрындан а суу бла жалчытхан 19 объект ишленерикди эм жаңгыртылкыды. Ол а улуу программалы ишлени башлануларыды.

Президентни Посланиясында регионланы инфраструктура айныуларына да энчи эс бурулганды, алага төлерге кылдан келик узак болжаллы кредитле бла тутчулуукку этиу жаны бла мадарла шарт белгиленгенди. Ол а экономиканы айныуна жаңгы кюч берлигине, инвесторла бла байламлыкны кыйматтын кетюрюрге болушургуна сөз да жокъду.

Къабарты-Малкъарга бу стратегия магъаналы документни туризм жаны бла да хайры улууду. Аны жаланда тынгылы

инфраструктураны мурдорунда айнытырча кылдан келлики. Ол регионда жашауун игилендириуно жолунда алгъа элтирик атламды.

ФЕДЕРАЛ БОЛУШЛУКЪНУ ЭМДА ЭКОНОМИКАНЫ ТУТЧУЛУГУЗУ ХАЙЫРЫНДАН ПАНДЕМИЯНЫ ПАЛАХЛАРЫН БОЛДУРМАЗГА КЪОЛДАН КЕЛГЕНДИ

Кырал политиканы тап эмда оюмулу кыраууну себепинден, алгын жыллада этилген мадарланы хайрындан бюгонлюкде жаңгы коронавирус инфекцияны кыркыуларына кырауу суюлтирге онгубуз барды. Россияни Президенти жыл сайын этиуноу Посланиясында ата журтлу саулык сакълауу айнытыууга эмда бу ёлчөмюно кючлендириуге бурулган программалы мадарланы белгилемей кыймайды. Алайсы пандемия бек улуу палахла сынатчырча болуук эди бизге. Биз аны кеп жерледе, экономикалары бек айныган кыраллада окуна керюп турабыз.

Бизни кырал кысыка заманыны ичинде битеу болган онганы жыйышдырчанды: регионла ковид бла къаты юреш барган болумда бир заманда да болмагъанча улуу болушук алгандыла. Шендююлю оборудование, дарманла, медицина специалствени усталыкларынын кетюрюу, амаллагъа юйретуи, волонтер кыймылдау – ала

барысы да эпидемия халны тюрленююне кырауу кыйматлы система кыраууга онг бергенди.

Коронавирусдан ауругъанланы багыуу амалла бизде не тюрлю федерал клиникадан осал туююлду. Регионланы кеслери алларына кылаймагъанларыны, кыйын кезиуде федерал арадан дайым болушук алып тургъанларыны магъанасы айтыр-айтмазча уллууду.

ОКЪУ ЮЙЛЕДЕ БЮДЖЕТ ЖЕРЛЕНИ КЕБЕЙТИ – ЖАШ ТЁЛЮГЕ УЛУ ОНГДУРУУДУ

Регионлада бийик эмда орта билим берген учрежденилада бюджет жерлени санын кебейти – жаш адамлагъа улуу социал болушукду. Ол амал бла окъууу кыраулары болгъанлагъа, ёксюзлеге, аталары аскерде кыулук этгенде ажимлы ёлген, ата-аналары кыйын ауруудан кыйналган жаш адамлагъа бютон магъаналыды.

Республикада бийик билим беруино юсюнден айтханда, специалствеге, магистратурада, аспирантурада, ординатурада да окъучу онгла бардыла. Ординатурада асламысында КЪМКЪУ-ну медицина факультетини «педиатрия» ёлчөмюно студентлери окъугъанлары белгилерчады. Былайда айтырыгъым, педиатр врачла жетишмегенлери ючюн ачылган эдиле ол ёлчөмде бюджет жерле. Аны болгъандан сора жаш адамла ара район бошнялада, сабий поликлиникалада да ишлерге болушукдула.

Саулай алгъанда, быйыл башында айтылган окъуу юйледе бюджет жерлени саны былтырдан 10 процентке кебейгенди. Анга уа Россия Федерацияны тийишли ведомство улуу себеплик этгенди. 2021 жылда Къабарты-Малкъар кырал университетде 1340 бюджет жерге 327 билим беруи программага кере окъурга алышкыдыла. Андан сора да, Къабарты-Малкъар кырал аграр университетде да 554 бюджет жер, Искусстволаны Шимал-Кавказ кырал институтунда уа 62 бюджет жер ачылгандыла.

КЪМР-ни Башчысыны бла
Правительствосуну пресс-службасы.

СОПУ

Сиз а кыралыбызны таматасыны селешююнде неге энчи эс бургансыз?

21 апрельде, РФ-ни Президенти Владимир Путин Федерал Жыйылыууга кезиулеуе Посланияны этенди. Анда коронавирус аурууну жайлыуун тохтатыууга, хатасын кетерилге, пандемиядан сора социальны сфераны айнытыууга, экономиканы аягы юсюне этиуге аслам магъана берилгенди.

Кеп сабийли юйорлеге кырал себеплик, ичи жерлени кырауу, инвестицияла, илмуу, экологияны айнытыуу, бизнесге болушукку эм кеп башха жумушла белгиленгенди документте. Биз газет окъучуларыбызны арасында, соруу бардырып, кыралыбызны таматасыны селешююнде неге энчи эс бурганларын билгенбиз.

ГЕГРАЛАНЫ Марина,

Сабийлени эм жаш төлюно чыгармачылыкларыны республикалы дворецини устазы:

- Кыралны башчысыны Посланиясына, онг болгъанына кере, хар жылдан да кырауучума. Былтыр иште болуп, кыйтарууда керген эдим. Быйыл а тюзюней эфирде юйорюбюз бирге жыйылып кырагъанбыз. Путинни айтханларына сабийле окуна сейир этип тынгылагандыла, бир кызы 10-чу, экинчиси уа 2-чи классда окуйдула.

Кертисин айтханда, Послание сагъатдан артык баргъанын эслеген да этмегенбиз, алай бай эди ол магъаналы жумушладан. Ол социал борчладан толдуу, кыралда сабийлеге, юйорлеге баш магъана берилген шарт керюнеди. Бютонда школга хазырларырга кырал себеплик этилиги кыуандырчанды. Юйорде 2-3 школчу болса, алага кийимле,

окъуу керекле алган кыйынды.

БАЙСЫЛАНЫ Асият,

«Кырулушчу» колледжини устазы:

- Бюджет, аны ызындан а Послание да социал магъаналы болгъандыла. Ол а кырал политика адамны ырахатлы жашауун жалчытыууга бурулганын кергозеди. Посланияда юйорлеге, аналагъа, сабийликке этилик себеплик энчи белгилерчады. Эки кызым да школчуладыла. Окъууну аллында мектепге хазырларырга аха бериллиги ата-аналага болушукдуу, сёзсюз.

Толу болмагъан юйорлеге эс бурулганы да ахшы ишди. Мени танышларымы арасында сабийлерин кеслери ёсдорген тишериула бардыла, ала да кыралны кыайгырыуун сезгенди.

Коронавирус жайылган кезиуде да сабийлери болган юйорлеге кырал болушанды, ол кеплеге кыйын кезиуден кыулулга онг бергенди. Алай шендюу багъалага кырасанг, ахчаны неге жетишдирирге да билмейсе. Товарлагъа, аш-сууга да багъала асыры ёсгенден, сабийлеге бериллик аха жутулуп кыалмазмы деп келеди кёлчюме.

НОСТУЛАНЫ Сакинат,

медсестра:

- Тюзюней кыраалмагъанма, арда социальны сетледе кергенме юзюкленди. Алай ала окуна шагъатлык этдиле Послание кылай магъаналы болгъанына. Юйорлеге, сабийлеге болушукку этилиги кыуандырчанды. Юйорде эки жаш ёседи, тамата экинчи классдады, кичи уа быйыл барлыкды школга. Онушар минг сом бе-

риллиги, сёзсюз, болушукдуу ата-аналага. Бютонда биринчи класска хазырланганда, кыранчула уллуудула.

Дагыда медицинага эс бурулганды Посланияда. Битеудия медицина алгъа барады, биз да андан арха кылырга эркин туююлбюз, дегенди Путин. Эпледе саулык сакълауу айнытылса, ары да билимли врачла келселе иги болуук эди. Ол заманда адамларыбызга, борчлагъа кирип, кеслерине тышында бакъдыры кереклиси болмаз.

КЪАРТЛЫКЛАНЫ Лейла,

Хасанияны Маданият юйюно башчысыны орунбасары:

- Тюзюней эфирде кыраалмагъанма. Алай жаңгылыккада сюжетледен, социальны сетледе керген роликледен документ социал жумушладан бай болгъанын анылагъанма. Кырал адамны излемлерин, сабийлени, юйорлени кыайгыларынын баш борчла салганды.

Бек алгъа уа сабийлери болган юйорлеге төлеулены юслеринден айтчырады. Бизни юйорде юч кызы бардыла, ючюсю да школчуладыла. Кертисин айтханда, школну аллында канцелярия кереклеге, кийимлеге эм аз кыранчула он мингден да озадыла. Арда жылын ичинде да сагып алырга тошеди бир-бир затла. Кырал бу кыранчуланы бир кесегин кеси бююнуна алгъаны ахшы ишди.

Арт кезиуде багъала ёсгенлери бютонда сезиле – аш-суу, кийимле, жашау журткюммунал кыранчула. Айлык андан иги да арха кыалганды. Бу затлагъа да эс бурулса эди ансы, сабийлеге ёлчюнген аха сезилмей кылырга болушукду.

Президент юч жылны ичинде эпледе, халкы аз саны шахарлада маданият юйюни, библиотекаланы, музейлени жаңгыртууга 24 миллиард сом ёлчюнюрюн айтханды. Ол а миллет кулыулары айнытыууда артыкда магъаналыды. Хасанияны маданият юйюнде уа жаңгыртуу жумушла ахырна жетдириле тургъанлары айтырчады.

САРАШАЛАНЫ Салима,

Бийик билим беруино «Башчылык этюно Шимал-Кавказ академиясы» автоном организацианы бухгалтери:

- Толу болмагъан юйорлеге кырал эс бурганды. Мен кесим ёсдорме кызыны, ол 1-чи класска жорюйдю. Шендюге дерю юч жылдан жети жылга дерю сабийлеге берилген пособианы алып тургъанбыз. Кызыга сегиз жыл толгъаны бла ол тохтатылганды, деп жарсыганма.

Алай энди уа кырал балаларын кеслери ёсдорген аналагъа (аталагъа) хар ай сайын беш минг бла жарымдан аслам сом ёлчюлду. Сёзсюз, ол школ бла байламлы кыранчуланы бир кесегин төлерге жетерикди.

Кыралны субъектеринде окъуу юйледе бюджет жерле кебейтилклерини, вузда технопаркла, бизнес-инкубаторла, лабораторияла кыраууга аха бериллигини юсюнден да айтханды Посланияда. Ол а бизни республика субъектерде бийик билим беруино айнытыууга улуу себепликди. Регионлада кыруу юриствени бла экономистлени окъутуу, башха усталыклары да айнытырга керекди.

ТИКАЛАНЫ Фатима хазырлаганды.

Рейтинг

Он сегиз пунктха кётюрюлген биз

РФ-ни Экономиканы айнытуу министрствосу регионлада электрон халда берилген кырал эмда муниципал жумушларына качествен тинтип чыкканды. Ызы бла жарашдырылган рейтингде бизни республика он сегиз пунктха кётюрюлгенди. КъМР-ни профилли ведомствосундан билдиргенлерича, былтыр МФЦ-да электрон халда миллион чаклы жумуш берилгенди. Бурунгу жыл бла тенгледиргенде, ол 1,5 кереге кеп болганды.

Дагыда андан айтханларына кере, республикада жашаган 715 мингден аслам адам ЕСИА системада регистрацияны этгендиле. Аны себепли жумушларын Госуслуги порталда жалчытырга боллукьдула. Сёз ючюн,

2019 жылда аланы саны жаланда 500 минг эди.

Бу порталда кырал эмда муниципал жумушлары эки жүз тюрлюсюн тамамларга онг бериледи. Саулай айтханда уа, бизде МФЦ-ны онеки бөлүмю барды. Дагыда элде аны атындан 116 пункт ишлейди. Бизнес бла кюрешгенлеге деп бир офис эм эки ара ачылганды.

Регионлада быллай араланы ишлерине ыразы болганлары саны 90 процентден аз болурга жарамайды. Къабарты-Малкьарда МФЦ-ны кёрюмдую уа 98 процентден артыкды.

УЛБАШЛАНЫ Мурат
хазырлаганды.

УЛЛУ ХОРЛАМНЫ 76-ЖЫЛЛЫГЫНА

Сабийлени юйретирге кеп тюшмедиди...

Ата журтубузга немис-фашист уулаучула чапханда, аны душмандан кьоруулай, кеп малкьарлы жашла, кьолларына сауут алып, кьазауатха чыккьандыла. Жау аскерлери бла арсланлача сермеше, асламысы уруш аулакьлада кьалгьандыла.

Бу суратдагы аскерчи Чегем аууну Булунгу элинденди - Къалабекланы Батталны жашы Оюс. Ол элде школну бошагьандан сора Нальчикде Ленинчи окьюу шахарчыкьга киреди. Жашны математикадан хунери бар эди. Анда тауусхандан сора аны Бызынгыны школну жибередиле.

Оюс жашуа жолуна эм мамыр усталыкьны сайлаган эди. Кеси билгенни сабийлеге да юйретеди. Жарсыугьа, анга школда кеп ишлерге тюшмедиди. Бир жылдан Улуу Ата журт уруш башланды. Элден биринчи барганлары кьаууму бла устаз кьазауатха кетди. Ол кюн аны биргесине Рахайланы Ачах да бар эди.

Урушну кезиуеде Оюсдан жууукьларына кьагытла келе тургьандыла. Аланы биринде быллай айтыла эди: «Шёндю мен аскер училишеде кьуллукь эте турама. Курсантланы юйретеме», - деп.

Уруш бошалыр кезиуде эгечи Ханийге келген кьагытында уа бу сурат да бар эди. Ол 1945 жылда алыннганды деп жазылады. Алай анга кьайда, кьалайда тюшгенини юсюнден айтылмайды.

Арта, кьазауат да бошалып, талай жылдан сора Кореяда сермеше башланадыла. Оюсдан андан кьагыт келеди. Бираздан а жоулган хапары жетеди.

Къалабекланы Батталны төрт жашы, төрт кызы бар эдиле. Оюсдан сора дагыда бир жашы - Мамма да - урушха кетип андан кьайтмагьанды.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.

Халкьла аралы фестиваль

Таулу кьызыны фильминде – тийишли саугьа

Махийланы Мариямны «Горьки» суратлау фильми документли кинону Австралияда этген Doc. Sydney деген халкьла аралы фестивалында эм иги толу метражлы фильме саналып, саугьага тийишли болганды. Аны юсюнден Максим Горький атлы киностудияны пресс-службасы билдиреди.

Быйыл Doc. Sydney биринчи кере Doc. World фестивалыны санына киргенди. Документли кинону аллай байрамлары Лондонда, Берлинде, Генте бла Бостонда болуучудула. Быйыл ары жангы жалынчакьсыз кинола, дагыда кьысха метражлы эмда сынау халда жарашдырылган лентала, документли артхаус чыгармала тюшгендиле. Великобританиядан, Франциядан, Германиядан, Россейден, США эм Гонконгдан онбир картина киргенди.

- «Горьки» деген фильми халкьла аралы кинофестивальда биринчи хорламына бек кьууанабыз. Бизни чыгармабызга жюри эс бургьанына, иги багьа да бергенине ыразылыгыбызны билдерибиз. Горький атлы киностудияда бизни фильмибиз эм белгили документли киноланы кьарауларында жетишимли болуруна ышанабыз. Ол заманына кере магьаналыды, ариуду эм терен магьаналыды, - дегенди студияны генеральный директору Юлиана Слащева.

Алгьаракьлада да «Человек, познающий мир» деген XII битеуроссей фестивалда бу кино эм игиге саналгьанды эмда саугьага тийишли болганды. Бир ненча халкьла аралы фестивалы шорт-листлерине айырылгьанды, дагыда документли киноланы American Documentary Film Festival эм Doc London деген фестивалларыны конкурс программаларына киргенди.

Бу фильм Горький атлы киностудияда РФ-ни маданият министрствосуну эм Генрих Бёллну фондуну болушлукьлары бла кьууралгьанды. Ол Шимал Кавказны тиширууларыны бир кьауумуну жашуа ызларыны, жетишимликлерини юсюнденди. Аны жигитлеринден бири Минги тауну төлпесине бир ненча кере ёрлегенди, башхасыны кесини лабораториясы барды. Фильмде феминизм, миллет төрелени эм динлени бир бирлерине кьаршчы келиуелери бла байламлы соруула кётюрюледиле.

«Горькаланы» трейлерин <https://vimeo.com/gorkyfilmstudio> ссылка бла Горький атлы киностудияны Vimeo деген официал каналында кьарарга боллукьду.

ДОДУЛАНЫ Мадина.

Кёрмюч

Медицина махкемелени керекли оборудование бла жалчыта

Екатеринбургда озган ыйыкыда «Саулык сакълау Урал-2021» деген халкъла аралы кёрмюч бардырылганды. Анга Къабарты-Малкъардан «Севкаврентген-Д» предприятие да къатышханды, деп билдиргенди Май районну жер-жерли администрациясындан.

Бу кёрмючде медицина оборудованиены, материалланы, къоруулау эм башха затланы, фармацевтика препаратланы кёргюзтедиле, медицина эмда санатор-курорт жумушланы юсюнден хабарлагандыла. Былтыр пандемия башланганы саулык сакълауға башха кезден къарарға, аны быллай халда ишлерге хазырларға кереклисин туура этгенди. Кёрмюч а саулык сакълау сферада жангычылыкъла бла шагъырейленирге аламан амал болганды.

Алайды да, ары продукцияларын жюзден артыкъ компания келтиргенди. Ол санда IT-корпорацияла, къырал эмда иели медицина учрежденияла бар эдиле. «Севкаврентген-Д» предприятияны продукциясы бла къарауучы-

ланы менеджер Биттирланы Лейла эм бренд-менеджер Саида Куштаева шагъырейлендиргенди.

- Россей Федерацияда саулык сакълау сфераны жангыртуу программаны чеклеринде предприятие ахыр эки жылны ичинде Свердлов областъха иги кесек оборудование жибергенди, - дегенди Саида Куштаева.

Эсге сала айтсакъ, бу программаға кере поликлиникаланы, амбулаторияланы, фельдшер-акушер пунктланы эмда район больницаланы компьютер эм магнит-резонанс томографла, рентген, ИВЛ, СРАР эмда УЗИ аппаратла, маммографла, электрокардиографла, эндоскопия эмда операция этгенде керекли оборудование, медицина мебель бла жалчытадыла. Анга битеу да 550 миллиард сом къоратыллыкъды. «Севкаврентген-Д» бу программаға тири къатышыр умутлуду.

УЛБАШЛАНЫ Мурат хазырлаганды.

ЖАШ ТЁЛЮ

«Автографымы алыкъа киши тилемегенди, суратха тюшерге уа кёпле сюедиле»

-Нату, не замандан бери жыр-лайса?

-Бек гитче заманымда окъуна артист боллукъма деп турганма. Анам айтханга кере, «Тынч кечели болугъуз, сабийчикле!» деген бериуден жырны эшитгеннимей, сёзлерин да алыкъа иги билмей, аны айтхан артист бла бирге жырларға кюрешип турганма.

-Мен билгенликден, сен назмулагъа макъам да тагъаса. Асламында къайсы авторланы сайлайса?

-Хау, макъамла къурайма, алай алыкъа ала аздыла. Къысхасы, махтанырча туйюлдю. Болсада Зумахъулланы Танзиляны, Къулийланы Къайсынны, Мокъаланы Магометни, дагъыда кеп башха авторланы назмуларын окъусам, ала ариу эшитиледиле, ма алагъа макъам саллыгъым келип башлайды.

-Кесинг а къайсы жырчыланы, къауумланы жаратаса?

- Асламында шендоюго жырлагъа тынгыларға сюеме, алай сексенинчи жылдагъылары да жаратама. Жырчыладан эмда къауумладан аны, муну деп айырып айталайма. Хар зат да мени алагъа тынгылагъанда кёлومه не келгенине, халыма кереде.

-Жырдан башха итинулюгонг а бармыды?

-Тепсерге юйренеме, спорт бла да арабыз аман туйюлдю. Жууукъларыма, шухъларыма бютун аслам заманымы бёлюрге кюрешем. Китап окъуйма. Михаил Булгаковну «Мастер и Маргарита» деген чыгъармасын бек жаратама. Мен аны бир неча кере къатлагъанма. Бусагъатда уа Халед Хоссейни «Бегущий за ветром» китабын окъуйма.

Болсада, не бла кюрешем да, жыр, макъамла мени биргемедиле. Ала жашаууму толусунай алгандыла, деп таукел айттырға боллукъма. Мени баш итинулюм - манга тынгылагъанланы жюреклери къуанырча, хош болурча этюдю. Анга

Созайланы Эдуардны къызы Натуну КъМКЪУ-ну преподаватели Сабанчыланы Чемалны хайырындан таныганма. Ол университетде концерт бара турган заманда, аны жырлай турганлай суратын алдырып, манга жибергенди. Артда уа ишими юсю бла тюрлю-тюрлю къууанчлагъа бара, терк-терк кере башлайма, ариу ауазына, кесин сахнада жюрюте билгенине эс бурама. Арт заманлада уа ол эки къыз бла бирге «AN1» жырчы къауум къурагандыла. Бюгон Созайланы Нату мени ушакъ нёгеримди.

жеталсам, кесими насыплыгъа санаргъа боллукъма.

-Санга болушханла, искусствода биринчи атламырынга жол ачханла уа кимле болгандыла?

-Мени жашауу жолумда не заманда да ачыкъ жюрекли, игилик этерге ашыкъгъан, шерти адамла тюбегенлери насыбымды. Аланы хар бири да мени къадарыма юлюшлерин къошхандыла. Аладан бири эмда бек биринчи Акъ-Сууда Маданият юйноу ол замандагъы директору Созайланы Заурду. Ма ол мени кеп затха юйретгенди, туугъан журтка, ана тилге, халкъыбызгъа соймекликни къозгъагъанды.

Андан сора, КъМКЪУ-да окъуугъанымда, Лана бла Амир Куловла башчылыкъ этген «АМИКС» жыр театр ансамблде да жырлагъанма. Кулова мени чыгъармачы атам бла анам болгандыла деп таукел айтты-

рыкъма. Артда, ишлеп башлагъанымда, чыгъармачылыкъ бир жанлыракъда къалганды, алай мурамым а жюрегиме жылтытып, къозгъап турганды. Москвада экинчи бийик билим алган кезиуомде окъудан бош заманымда сотовый телефонланы салонунда ишлеп турганма. Анда да ишим бек аламант бара эди, иште да жетишимлерим бир бирини алышындыра, къууандырадыла, къуллукъгъа да жетеме.

Болсада мени бир зат да къууандыралай эди. Жашаууму зырафына ётдюргенча кёрюнгенди манга. Кюнленди биринде уа Газаланы Алим сёлешеди. Ол манга гитчелигимден окъуна къарап, эс буруп турганды. Кеси да Заурну шуёу. «Къызчыкъ, сен жырлагъаныгъа къоймазгъа керексе. Бир амалынг бар эсе, къайт бери», -деиди Алим.

Ма андан сора Нальчикге къайтама. Анзор Хаулану студиясына

барам. Ол кеп затны юсюнден айттып, манга бек болушханды, юйретгенди. Ызы бла уа Жаболаны Замираны «Тауча! Бирча!» деген назмусуна макъам да жазганды.

-Нату, энди ансамбльни юсюнден сёлешейик. Ол къалай жаратылганды, анга «AN1» деп ким атаганды?

-Анга Байсолтанланы Инара, Жеттеланы Анжела, мен киребиз. Аты бизни ючюбюзно да атларыбызны биринчи харфларындан къуралганды. Бизни Хабланы-Бачиланы Мариям бирикдиргенди. Барыбыз да аны жырларын жырлайбыз. Биринчи кере уа Тырныаузда Мариям къурагъан концертте тюбешгенбиз. Къысхасы, жыр бизни бирикдиргенди.

Бирге биринчи болуп бардыргъан ишибиз былтыр декабрьде болганды. Мен анга бек тынгылы хазырланганма. Ол проект

да сейрлик эди. Видеокип Константин Меладзени «Рикошет» деген жырны Минги тауну сыртында, къарны юсюнде алынганды. Биз а - жентил, той жыйрыкълада. Аны автору эмда режиссеру Амир Камбиевди, ол кеси да анда баш рольну ойнагъанды, операторлукъну уа Ислам Кокоев этгенди. Аны ютубда кёрюрге боллукъду.

Биз ол макъамны кавказ миллет макъамлагъа жууукълашдыргъанбыз, кёпле бек бюсюрегендиле. Мындан ары да чыгъармачылыкъ жаны бла планларыбыз кепдоле, уллудула.

-Сен Эстрада театры артистисе, кеп къууанчлада жырлайса. Къалай сунаса, сени таныймдыла?

-Автографымы алыкъа киши тилемегенди, суратха тюшерге уа кёпле сюедиле. Алай бир жол а быллай къууандыргъандыла: мен Жангы жылы байрамына Черкеске барам. Анда буреу манга 101 акъ роздан къуралгъан къысымыны келтирип береди. Мени кёлум алай кётюрюлген эди, жюрегим алай къууанган эди...

Бу шахар бла байламлы бир колколмоу кезиуомда да болганды: бизгъа ары концертге барырга тебирей айланама. Тап-каладан тюшюп бара, аягъымы терс басып, къалай эсе да, учуп барып, бизни артистлени алларында тобукъланама. Аллахха шукур, аягъымы да бек ачытмагъанма, алай жырчыларыбызны кёллерин а кётюрюнгю.

-Сен 28 марта туугъаныгъа билеме. Къалай белгилейсе ол кюнню?

-Ол кюн манга эки къатлы байрамды. Мени жашауум халкъым бла байламды. Бизни тамата тёллюбюз кечюнчюлюкню ачыуун сынагъанды, алай сынамагъанды, бюгюлмегенди, огурусузланмагъанды. Туугъан журтубузгъа къайтыуу къаллай уллу къууанч болганын мен да сеземе. Энди андан айырылынуу бир тёлю да сынамамын.

ХОПАЛАНЫ Марзият.

ОЮМ

Биз мал тутмазча, бахчага да кыраямалмазча кылай мөхөл болуп кыладык?

Арт заманда элдеде жашаганлары арасында шахарга кетип, анда орналырга сыйгелне көп чыга барадыла. Ол а, мени ангылаума кере, иги шарт тойолду. Ёмюрде да малкыр халк жерчилик, малчылык бла баш кечиндиргенди. Нек эсе да, бююнлюкде ол затха, жарсыуга, тийшисича эс бөлүнмейди. Энди бир-эки ийнек сауган кепге саналып кыралганды. Хар ким тынч ишни сураиды.

Алгын, мен сабий заманды окуна, бир тыгырыкыла бичен жыйганбыз. Бош, чалымай кырган жерни кёрюр амал жок эди. Кыайда, негычыккы да башларына хайыр этгенди таулула. Мынча уллу мал, анча кый, аллай бир ат, деп санагандыла.

Мени атам бла амам бир ызга алты сабийни школга жа-

рашдырып ийгенди. Аллайла уа ол кезиуде көп эдиле. Атам токарь болуп ишлегенди, амам а малга кыраганды, бахча этгенди, эшиу эшгенди. Биз да, гитчеле, ол жумушладан артха кырмай, кыбулбуздан келгенни аямаганбыз.

Саггыш этеме да, эрттен тангы бла ишге барабыз деп хол хакыга, тыш азыкыга да иги кесек ахча жоюп, Нальчикге жорюгенден не фаида чыга болур, деп келеди келюме. Бир кюн бир таныш тиширюума тубейме. Сорабиз саулук-саламатлык. Сора:

-Не бла корешесе?- дейме. Ол а манга:

-Нальчикде бир кафеде ишлейме,- дейди.

-Хакынг а неди?

-Бир кюннег жети жюз сом.

-Жол хакынг а?

-Ары бла бери бир юч жюз сом кетеди.

Андан айрылгандан сора саггыш этеме. Аны ююн-де бир талай бала, эри, кыарты бардыла. Ала уа апчымай кылай турадыла?

-Бахча бла кюрешемисиз, тауук, мал а тутамысыз? - деп сорама.

-Зат салырга тойолду - абе-ри ёсмейди. Мал бла кюрешген да бек кыйынды, таууккы да жайган эдим, аланы да кыш кыймайды, - деди.

Ийманы хакына, алгын мал бла, жер бла баш кечиндирип тургандыла. Бу саггышда уа нек болганды алай. Бишлак, сют, жау, сют баш, жумуртха - энди аланы шахардан элтирге тошеди.

Хау, тауук, мал тутхан, бахчага кыраган тынч болмаганы билеме, менда элде ёсгеме. Алай а ангылаймай-ма, кюн сайын кесинги жарашдырып, жолда - кылда айла-

нып, биреуге ишлегенден эсе, ююнге олтуруп жумушунгу этген берекетли тойолмоду?

Алай саггыш эте, ол тиширюуга кырайма. Тырнаклары узунла, жарык бо-ялып, юсонде чепкени кирден тамга-тамга, чачы да - жаулу. Мен сёлзериим нек кюрата турама, кесини юсоне, башына кыраамалмаган жаш адам ююнде адамларына кылай кырасын, деп келди келюме.

Элде мал тутханы зараны болмаса, хайыры жокьуде деп башхала да айтадыла. Да сора бизни ата-аналарыбыз кыру жюнден окуна кылай бла хайыр чыгарып тургандыла? Эт ашамаган а ким барды? Кесини да багасы аз тойолду. Не кёл мал тутсанг да, сатылмай кыламзлык сунама.

Тауукну тутхан да жоюмлуду дейдиле. Алай а сабий зама-

нымда картоф кыбууккыны, гыржынны ашалай кылаганын да биширип, мизреуге кышуп бергенибиз эсимдеди. Ётмекни, башха затлары да зырафына атханлары көп кере. Уллу хуржуна бла атип кыоядыла. Аны айта келгеним, кесибизден да көп зат кылады.

Алгын подваллада картоф кыююлуп, чыккыра бла тузланган баш эт, бишлак, хобуста, наша, помидор салынып, кылай бир берекет болуучу эди. Ол а кыйын заманга саналады. Бу саггышда уа эки-юч кылаты юйле ишлейбиз да, харекет- халчуга атылабыз.

Заман тюрленгени бла адамла да тюрленди деп, кеси кесибизни тынчайта болурбузму? Алай а халкыбыз асыры ишчиден, не кыйын кезиуде да алчымаганды, ачык сынамгаганды, мал бла, бахча бла баш кечиндиргенди. Да сора ата-аналарыбыз этген затла нек кыла барырга керекдиле? Сиз а, багалы окьучула, кылай сунасыз?

ШАУАЛАНЫ Разият.

Кыауум заман мындан алга болган ишди. Хасан бла Хусей деп элде эки тууган кырындыш жашайдыла. Кеслери да - эгизле. Санлары, сыфатлары бир бирге асыры ушагандан, устазлары, биргелерине окьуган жашла, кызыла окьуна ажашдырып болгандыла. Бютюнда бирча кийинип келсе.

Кыарындаша школду да башдыла. Аскер кыулуклары да тамамлап, юйлерине сау-саламат жыйышдыла. Андан

Келин отоулага люстрала керекдиле.

Аталары Мухажир айтады: «Башха чырак салгыыз да кыоюгуз. Бизни заманыбызда ток да жок эди. Аны ючюн кырмай, жаш телю заманында юйдегили болганды. Сиз а халкыда, кыралда болмаган затлары излеп айлана-сыз. Келген адамла кеслери иги болсуна ансы».

Алай Марзият бла Халимат оноуну кыолга алгандыла. Ала келин отоула тийреде бир

онекишер чыраклары барды.

Аны кёргенде, тиширюланы жанлары кетеди. Сора бир бирге кырайдыла. Айтады Марзият: «Тоба, быллай сейирлик затла сау юйно багасын тутайдыла, иеси сокьурангынкы, ахчасын берип, терк кетейк» - дейди. Айтханларыча да этедиле.

Такси чакырадыла да, люстраланы ортага салып, эки жанындан кваты тутуп, юйге жетдирдиле. Мухажирни да болушдуруп, машинадан тю-

кюншулары Келлет, шинтикге да минип, онеки чырагы болган, сейирлик, ариу люстры орната болады. Ол алай затдан ангылау болган кишиди. Чырак тартырга керек болган, телевизор, машинкасы бузулган да аны чакырып болганды. Люстры орнатуучу да анга ышангандыла.

Люстра сейирликди, ариуду, алай аурду. Келлет аны кёрюп шинтикге мингенди. Халимат анга болуша турады. Ол кезиуде жашла уудан кыайтып, отоуга киреди-ле. Электрик бла саламлашдыла. Хасан дорбасын ачады да, келтирген затын анасына береди. Хусей а чыракыга кырай болады. Анасы Марзият: «Хусей, жашым, сен а кырлаймы келдинг» - дейди.

-угай, амам. Мен да бир шорпалык келтиргем - деп, артмагын ачып, эси ауп турган тауукну чыгарды. Ол а уянады да, отоу ичинде уча кетип, люстры кёрюп турган Халиматны бетине кесин урады.

Кыз кычыркы этеди да, чыраккы кылуудан ычындырады. Кеси артха ауады. Тамаша зат полга тийип, муручу болады. Келлет да шинтик юсонде кесин туталмай, люстры ызындан кетеди. Барып сырты бла анга тиеди да, андан да ууак этеди.

Марзият: «Оу кюнюм» - деп, эки кылуу бла башындан тутду. Хасан бла Хусей бир жанлы турдула. Полга жыгылган Келлет бла Халимат бири белинден, бири да жингиринден тутуп, ынчайддыла. Алага кырап турган юйно таматасы Мухажир, юйдегисин кыатына келип: «Айтхан эдим да, бир чырак салып кыоюгуз» - деп, тынч-тынч отоудан чыгып кетди.

Ма алай болду көп кыйналып табылган тыш кыраллы онеки чыраккы люстрыны ахыры. Кыра тауга ачылып турган эшик бла учуп кетди.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса.

Эшитгеним, кёргеним

Бир жанны да кыуандырмады алай кыйын табылган люстра

сора акиси да элде ишлейдиле. Солуу кюнлери болса уа, ууга бара турадыла.

Алай эте, беш-алты жыл озду. Жашланы юйдегили болур заманлары жетгенди. Аналары Марзият бла эгечлери Халимат келин отоула кырайддыла. Кыабырчаларына бла юй тюпге басхан кыйызын бла кийизле мажарып орнатхандыла. Эшик-терезе жабылуаны да эм омаклары келтиргенди.

Энди алага ариу люстрала керек эдиле. Аланы уа мажаралмайдыла. Аллай заман эди: хуржунунг ахчадан толуп болса да, излеген затынг юсоне чыгальмаз эдинг. Аллай ишни бардырырга жолу-ызын билген адамынг болса, излеген затынг табарга боллукьса. Аны да эки-юч кыат багасын берип.

Эгечлери Халимат жашлагы келинликке да тапханды. Ала бла сёз да тохташдырганды. Жуук заманда эки кыарындашы да тойлары бирден этилдикдиле. Иш бек тап брады. Хасан бла Хусей иги жашла. Келинликке да тийишлиле. Ариулуклары айтханда уа - тюз да суу сурат. Жаланда бир чырмау барды.

кишиде да болмаганча жасалса сиедиле эм алай этерге деп таукел тургандыла.

Кюз арты эди. Езенледе, тешледе кырдык саргалганды. Тереклени кенг чапыраклары сары-кызыл бою суулу болгандыла. Кыатырак жел урса, бир-бирлери тегерек-тегерек бурула, шож жерге келип кыонадыла. Аллай кюнлени биринде Марзиятны шахарда жашаган эгечи: «Тыш кыраллы бир алапат, сейирлик люстрала тапханма, бери жети-гиз» - деп билдиреди. Алай бла жашланы аналары, Халимат да ары кетедиле.

Хасан бла Хусей а аталарына келип: «Сары кыя башына бир барайык. Анда беденеле бла кыра таууккыла көп болуучудула, семирген кезиулериди. Бир шорпалык алып келейик» - дейдиле да, ары кетедиле.

Марзиятха бла Халиматха эгечлери тубейди. Сора уллу базарны ёрге жанында бир юйге элтеди. Анда люстраланы хазырлап тура эдиле. Не тап бардыра, сейирликке, алапатла. Отча жылтырайдыла. Миялары уа накбут-налмаздан сунарса. Кырасанг - көз кыаматадыла. Кеслерины уа

шюрдюле. Элтип, келин отоуда тапчанча салдыла.

Жашла уа Сары Кыя тийресинде кыра таууккылары излей айланадыла. Ханс теренди. Чегетинде артишле эседиле. Учула излеген кыанатлыла бу тийреледе асламдыла. Ала юй таууккыладан эсе да иги да уллудула. Бютюнда кытайлары.

Ма аланы акиси бир бирге кыайрылып турганлай жашла юслерине чыгып кыаладыла. Ала уа, адамланы келгендерин да эслемей, кызауатдан тойюшедиле, бир бири тюклерин жыртыдыла.

Хасан бла Хусей энишге чегедиле. Биринчиси ушюкюн жерлеп, таууккылага атады. Не алапат, не сейир? Тойюше турган эки кытай да бирден жыгылайдыла. Ушюк атдырыган аны кёргенде: «Бир окь бла акисин да агызыдым» - деп кыуанады.

Кыоргышин окь бирине тийген эди. Экинчиси уа тауушдан эсин ташлап кыояды. Хасан да, Хусей да кыанатлыны ырмакларына саладыла, азылары тебирейдиле.

Ингир ала юйге жыйышаддыла. Ол кезиуде уа

Ангылаты

Кыйманы саулукыга зараны бармыды?

Медицина илмуланы кандидат, врач-терапевт Константин Спачо: «Бу кюнде тийишли тинтиулени эсебин чыгаргандыла. Анда айтылганга кере, жаланда кыйманы бла сосискалары угый, тартылган этден этилген хар нени да санарга боллукьду хаталыга. Ала аз мардасында окуна жорек-тамыр ауруула кыозгалырга боллукь кыоркууну 46 проценте кючлендиргенди, ёлюмге келтирген боллукь сылтауну уа - 51 проценте. Башхача айтханда, 1,5 кереге.

Бу тинтиуле ишеклик туудурмайдыла, ала 21 кыралда онжылны ичинде бардырылгандыла. Кеслерине да 134 минг адам кыатышанды. Бир игиси, алгын эте сёз жетип турган эди да, энди уа аны, ол санда тауук этни да, хаталыгы тохташдырылмаганды.

Сют хаталымыды?

Биогеронтолог, медицина илмуланы доктору, РАН-ны член-корреспонденти Алексей Москалёв: «Швейцария бардырылган тинтиулеге кере, сют ёлюмге келтирген боллукь сылтаулары санына киреди. Алай аны уютуп жарашдырган ашаркыла уа саулукыга хайырлыга саналгандыла.

Алимле аны сылтауну сют кыартлык бла байламлы пТОС1 гени уады деп алай ангылатадыла. Уютулган, айранча продуктаны уа алай кочо бек азды. Ол бары да сютю уютханда кыадар тюрленуле болганы ючюндю. Биринчиси - галактоза бал туз. Экинчиси - энци аминокислота, ючюнюсю уа - экзосомла. Сютю уютханда ала бары да кырууп кетедиле.

Жарашдырылмаган сют терк ачыды. Аны себепли эки жюз жыл мындан алга адамла асламысында аллай ашаркылары хайырланып болгандыла. Пастеризация чыккындан сора уа, сютю алайык ичип башагандыла. Ол а, энди айтханларына кере, кыартлыкны жуууклашдырады.

БАҒБА БИЧИУ

Хасанби Таов – озгъан жылны эм ахшы тренери

Къабарты-Малкъарны келечиси, Олимпиада оюнланы доммакъ призёру, спортну сыйлы устасы, Россейни дзюдодан эр киши жыйымдыкъ командасыны баш тренери Хасанби Таов Дзюдону Европалы федерациясыны эсеплерине кёре 2020 жылны эм ахшы тренерине саналганды. Алгъышлау Лиссабонда ётгенди.

Хасанби Таов 2000, 2001, 2007 жыллада Россейни чемпиону болганды. Европаны чемпионатларында да ючюнчю эм доммакъ майдалланы къытханды. Сора Афиниледе Олимпиада оюнлада 90 килограммга дери ауурлукъ къауумда да ючюнчю жерни алганды. Бизни къыралдан Парижде дзюдодан «А» классы халкъла аралы турнирде эки жер хорлагъан (2007 эм 2008 жыллада) жангыз

спортчуду. Россейни дзюдодан эр киши жыйымдыкъ командасыны башчылыкны уа 2016 жылдан бери этеди.

ТХЭКВОНДО

Спортчуларыбыз – биринчи жерде

Нальчикде «Динамо» спорт обществону башламчылыкы бла тхэквондодан «Кавказны сабийлери» деген тёрели битеукъырал эришу бардырылганды. Анга Россейни 15 регионундан юч жюзге жууукъ спортчу къатышхандыла.

«Динамо» келечиси полицианы генерал-майору Василий Павлов белгилегенича, эришуноу къурауна баш мураты - сабийлени жараула бла кюреширге келлендириудю. «Жаш тёлюлени тюз ниетледе ёсдюрюрге тийшлиди, спорт а ахшы юрейтиучюдо. Сора, биз аланы кёбюсю право низамны сакълаучу органлада къуллукъ этерге келиклерине да ышаныуубуз барды», - дегенди ол.

СКФО-ну тхэквондодан союуну таматасы Азретали Шокаров билдиргенича, эри-

шуиле юч жыл сан къауумда – гитчеле, кадетле эм юниорла - бардырылгандыла. Бу турнир кёп жылны ичинде ётдюрюледди, ол заманны ичинде анга къатышханланы саны иги да ёсгенди. Аны эсеплерине кёре регионлада жыйымдыкъ команда къураладыла. Эришуиге спорт жашауларын энди башлагъанла хазна къатышмайдыла. Бери сынамлы тхэквондочула, Россейни биринчиликлеринде бла халкъла аралы турнирде хорлагъанла бла призёрла келедиле, деп къошханды ол.

Турнир эки кюнню ичинде бардырылганды. Аны эсеплерине кёре битеукоманда зачётда республикабызны спортчулары биринчи жерни алгандыла. Экинчи жерге Шимал Осетия-Аланияны къаууму чыкъганды, ючюн-

чюге уа – Ставрополь крайны келечилери.

Энчи эсепде бизникиледен кеслерини жыл сан къауумларында алчы жерлеге Ахметланы Дамир (55 кг.) бла Нурмухамед (78+кг.), Гергаланы Дарина (41 кг.), Самира Боготова (44 кг.), Хаджиланы Сальма (59+кг.), Багъатырланы Алим (48 кг.), Андемиркан Жилев (73 кг.), Созайланы Артур (33 кг.), Алим Диков (37 кг.), Асанланы Дарина (59+кг.), Расул Берхамов (51 кг.), Трамланы Дарья (59 кг.), Бёюланы Алий (33 кг.), Лия Вакашева (47 кг.) эм башхала чыкъгандыла.

Хорлагъанлага спорт разрядла берилгендиле, ала кубокла, майдалла эм грамотала бла саугалангандыла.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфья.

ЧЕМПИОНАТ

Даражалы турнирге атланадыла

Москваны къатындагы Серпухов шахарда 26 апрельден башлап 2 майга дери 19-22 жыл толгъанланы арасында боксдан Россейни чемпионаты ётерикди. Анга къыралны 51 регионундан 200-ден аслам кючю спортчу къатышырыкъды. Къабарты-Малкъардан

а ары Гижиланы Юсюп (69 килограммга дери ауурлукъда) бла Алан Борсов (60 килограммга дери ауурлукъда) барлыкъдыла.

Эришуиледе хорлагъанлага ахча саугалага 17,5 миллион сом бёлюнгенди. Биринчи жерлени алгъанлага 350 мин-

гишер сом бла жангы автомобильле, «кюмюш» къоллу болгъанлага – 250 мингишер сом, доммакъ майдалла къытханлага уа 125 мингишер сом берилликди.

Бизни корр.

Эсгертиу

Болжалы чыкъгъан счётчик жокъгъа саналады

«Газпром межрегионгаз Нальчик» предприятяны электрон базасында быйыл тинтирирге керек болгъан 8,5 минг эсеплеучю прибор барды. Сёз мында адамланы юйлеринде кёк отлукъ неллай бир хайырланылганын тереген приборланы (счётчиклени) юсюнден барады. «Кёбюсю «ВК» сериягъа кирген неда СГМН деген аппаратладыла. Ала къалай ишленгенлерин хар 8-10 жыл сайын тинтирге (поверка этерге) керекди», - деп белгилегендиле газ бла жалчытыучу компанияда.

Заманы жете тургъан приборлары болгъан абонентлеге аны юсюнден аллындан окъуна билдирип башлайдыла. Ала уа кёпге созмай абонент службагъа барып, ишин этерча заявление жазаргъа керекдиле. Алай этилмей къалса, компанияда былай приборну кёрдюрюулерин аллыкъ туюндюле. Газны багъасын а нормативге кёре тергерикдиле. Проверка этилип,

компанияны адамлары счётчикге пломбала салсала, алгынча төлеп башларгъа боллукъду. Аны себепли бу ишни болжалына салмай этерге тийшлиди. Эм биринчиден ол абонентни кесине керекди.

ОМАРЛАНЫ Мурат хазырлагъанды.

Бушуу

ХАДЖИЛАНЫ Асланны жашы Даниял

Къабарты-Малкъар Республиканы маданиятына уллу бушуу сынаргъа туюнгенди. Жетмиш жылы толурну аллында дунясын белгили коллекционер, меценат, илмуланы эм искусстволаны Петров атлы академиясыны члени Хаджиланы Асланны жашы Даниял, кёп да ауурмай, дунясын алышханды.

Даниял Асланович саулай жашауун культурагъа къуллукъ этюге – чыгъармачылыкъга эм искусствого жоралагъанды. Аны тирнеклиги, къыруу салганы бла жалаанда Кавказ угъай, Россейни ара регионлары да бизни художниклерибизни жашауун не жанына да аталгъан, башхалага ушамагъан чыгъармачылыкълары бла шагъырей болгандыла. Алай бла аланы атлары къыралыбызны искусстволаны тарыхына жазылгандыла. Энчи эмда къатыш кёрмючле къурай, Даниял Асланович не заманда да хар бир экспозициягъа салынган суратны юсюнден, аны магъанасыны теренлигин белгилеп, не затны ачыкълагъанын да уста чертип, сойюп хапар айтханды.

Живописьни эм башхалы тюрлю суратланы ангылай билген фахмусундан сора

да, ол адабиятны, музыканы дуняларында да бек уллу билими бла айырмалы болганды. Аны кёп кере классиклени музыкаларына да тынгылай, китап окъуй тургъанлай кёрюрге боллукъ эди. Сейир ушакъ нёгер эди ол, не тюрлю затны юсюнден айтханда да, кесини ич дунясыны байлыкълары бла тамашага къалдыргъан.

Хаджиланы Асланны жашы Даниялны ахлуларына бла жууукъларына ала бла бирге бушуу этгенибизни билдиребиз. Къабарты-Малкъар Республиканы жамауаты ол аламан, фахмулу, халап, огъуру адамны юсюнден жарыкъ эсгерулерин жюреклеринде сакъларыкъды.

КЪМР-ни Культура министерствосу.

Конкурс

Уста жырлагъанлага – диплома

ФСИН-ни Къабарты-Малкъарда Управлениясыны тиширыула тургъан 4-чю номерли тюзетиучю колониясында «Мени жырмы» деген конкурс ётгенди. Ол беш кезиуден къураалганды: «Сюйген жырны айтыу», «Романс», «Ана тилинде халкъ жыр», «Чамла» эмда «Уллу журт урушну жылларында жазылгъан аскер жырла».

Бу чыгъармачы конкурсну тиширыула бек жаратадыла эмда кёпден-кёп къатыша барадыла. Бу жол да анга иги кесек адам ыразылыкълары билдиргенди.

Аланы хунерликлерине багъа бичген комиссия жырлагъанланы ауазларына, сахнада кеслерин къалай фюртгенлерине, артист фахмуларына да эс бурганды.

Ол ышанлагъа кёре 1-чи номерли отряддан тиширыуу эм хунерлиге санаганды. Конкурсха къатышханланы барына да «Чыгъармачылыкъ жаны бла жетимилери ючюн» деген диплома берилгендиле.

Люба АДИЛОВА.

ЖАСАКЪЛА

Борчунгу бер да къутул

Былыр туюнгорен файлдары ючюн инсанла налогларын бу айны ахырына дери кёрдюрюрге керекдиле, дейдиле ФНС-ни пресс-службасында. 3-НДФЛ формада декларацияны толтуруп, налог инспекциягъа неда МФЦ-гъа элтип берирге тийшлиди. Аны налогну телеучюню энчи кабинетинде (<https://lkf12.nalog.ru/lkf/login>) жарашдыргъа боллукъду. Кесин да «Декларация» деген программаны хайырлангы алай. Аны <https://www.nalog.ru/rn07/program/5961249/> сайтда табарыкъсыз.

Налогну предпринимательство бла кюрешгенле, юйно, фатарны, отону ортакъгъа

бергенле, молкно, багъалы къагъытланы, уставной капиталда юлюшноу сахтанла, лотереяда неда башха жумушда ахча хорлагъанла төлерге керекдиле. Бу тизме толу туюлдо, уа энтта да талай башха къауумла да киредиле. Къалай болса да, декларацияда кёрдюрюлген налогну 15 июльга дери төлерге тийшлиди.

Декларация заманында берилмесе, налог органла табир салырга эркиндиле. Аны ёлчеме төленмеген ахчаны беш процентин тутайды, алай минг сомдан аз а боллукъ туюлдо.

УБАШЛАНЫ Мурат хазырлагъанды.

Тинтиу

Школчуланы жылы эм тынгылы аш-азыкъ бла тамамландырырча

КъМР-ни Жарыкъландыруу, илму эмда жаш тѳлюню ишлери жаны бла министерствосу республиканы школчуланы жылы эмда иги азыкъ бла жалчытыу сылтаусуз болуруна къаты контрольда тутады. Аны юсюнден бизге ведомствону пресслужбасындан билдиргендиле.

Бююнкюнде окъуу учреждениялада аш-сууну тинтирча оператив штаб ишлейди. Кюн сайын, министрстволаны, муниципалитетледе билем беруу управленияланы, Роспотребнадзору эм ата-аналаны комитетлерини келечилери да къатышып, видеоконференция халда кенгешле бардырыладыла. Аны чеклеринде окъуучуланы тийишли халда азыкъ

бла жалчытыуну, аны игилендируню мадарлары сюзюледиле эм мектеплеге бу жаны бла болумларын тюзетирге эсгертиуле да этиледиле.

Андан сора да, КъМР-ни Жарыкъландыруу, илму эмда жаш тѳлюню ишлери жаны бла министерствосуну башламчылыгы бла регионну билем беруу махкемелеринде качество азыкъ бла жалчытыуну юсюнден законодательство къалай толтурганын тинтир ючюн тохтаусуз мониторинг бардырылады. Аны бла байламлы муниципалитетледе энчи комиссияла ишлейдиле.

МАГОМЕТЛАНЫ Сулейман.

Улоу

Карточка бла тѳленген билет учузланырыкъды

Нальчикде транспорт инфраструктураны реформасыны чеклеринде электрон тѳлеу система кийириле барады. Аны юсюнден шахарны администрациясыны башчысы Таймураз Ахохов айтханды. Бу ишни кезиунде муниципал автотранспортда электрон халда тѳленген билетни багъасы эки сомгъа учуз боллукъду.

Озгъан жылны ахырында «Нальчикни автотранспорту» муниципал предприятияны троллейбусларында билет ючюн тѳлеуну быллай амалы хайырланып башланганды. Бу айны 21-чисинден а битеу муниципал маршрут транспортда, ол санда автобуска да, электрон терминалла салынырыкъдыла. Ала бла тѳлегенле билет ючюн 13 сом берликдиле, бирсиле уа алгъынча 15 сом.

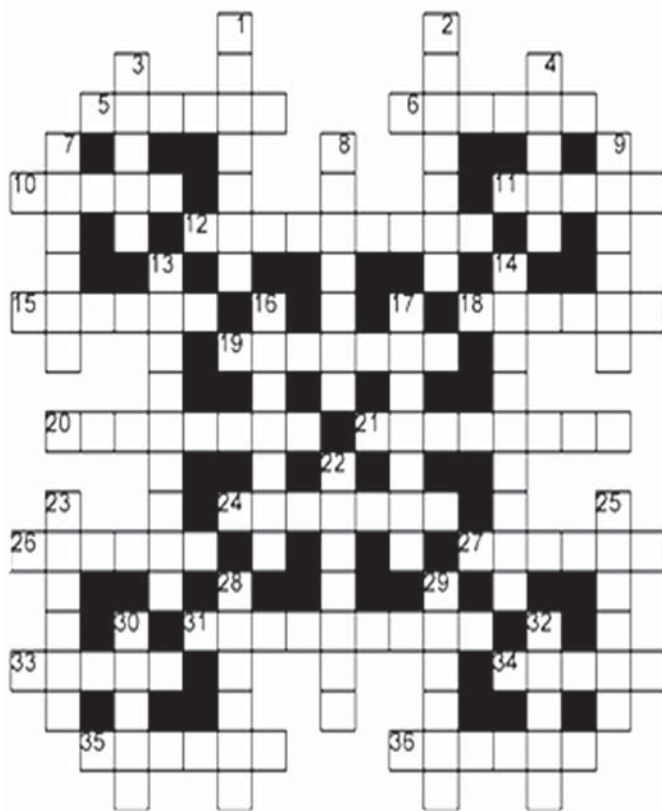
Жангы амалны сайлагъанланы онгдуруу ючюн, банка бла онулашыу барады. Ала ыразы болсала, тѳлеуну бир кесеги пассажирге къайтарылыкъды. Иели маршрут транспортха да бу про-

граммагъа къошулургъа чакъырадыла мерияда.

УЛБАШЛАНЫ Мурат
хазырлагъанды.

Сѳзбер

ЭНИНЕ: 5. Урушда окъ тийген. 6. Къзакълада тамата. 10. Сабий сыйген хапар. 11. Къыралгъа, кесингендген кючюле тѳлеу. 12. Жауунда керек зат. 15. Тойгъа жан салгъан тауушла. 18. Кийимни жери. 19. Аны бирде къарагъан озады дейдиле халкъда. 20. Кентавр бизни тилде. 21. Кийикни тюрлюсю. 24. Юй ишлеу. 26. Эртте къан алычу мойюз. 27. Тѳюзюмлю ат. 31. Бугъуну. 33. Аны тежейдиле алгъышда кимге да. 34. Агъа аякъ. 35. Сорру кюн. 36. Быллым башында отлау жерни аты.

ѲРЕСИНЕ: 1. Эрттеги учуула

кийиучю аякъ кийим. 2. Зорлукъ, артыкълукъ. 3. Уллу эшик, эртте элге да айтхандыла алай. 4. Татлы гыржын. 7. Тыш къыраллы ахча. 8. Эрттеги ѳнчелеу. 9. Теке жукъу этиу. 13. Элгендириу. 14. Ишни къолгъа этип кюрешген. 16. Ол къалакъгъа къарап, алгын боллукъну айтхандыла. 17. Аны бал чибинле этедиле. 22. Тойгъа не башха жерге хазырлануу. 23. Ауругъаннга балхам. 25. Назмучулукъну тюрлюсю. 28. Мылы жер. 29. Нарт батыр. 30. Ёре сюелген агъач не бетондан этилген зат. 32. Лахор.

ГАЗЕТНИ 43-Ю НОМЕРИНДЕ БАСМАЛАННГАН СѳЗБЕРНИ ЖУУАПЛАРЫ:

Энине: 7. Къанауат. 8. Къаланкъа. 9. Малкъарлы. 11. Айтхылыкъ. 12. Шам. 13. Атарал. 14. Заялыкъ. 15. Акъмакъ. 17. Къар. 19. Ахшы. 21. Къара. 22. Шеша. 25. Мырды. 29. Байракъ. 31. Къытылыкъ. 32. Ана. 33. Миналдан. 34. Зарлануу. 35. Къабыучу. 36. Жарашуу.

Ѳресине: 1. Барамта. 2. Малкъарукъ. 3. Капрал. 4. Харбыз. 5. Нартуча. 6. Акъмыйыкъ. 10. Ышыкъ. 11. Амма. 15. Аслам. 16. Къаршы. 18. Ара. 20. Шиш. 21. Къармашуу. 23. Алтыатар. 24. Халимат. 26. Ыран. 27. Джаз. 28. Къычырым. 30. Къодучу. 31. Къырпакъ.

Учредитель: Къабарты-Малкъар Республиканы Парламенти бла Правительствоу

Баш редактор
АТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:
ТЕКУЛАНЫ Хауа
(баш редакторну орунбасары)
ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат,
(баш редакторну орунбасары)
ТОКЪЛУЛАНЫ Борис
(жууаплы секретарь),
МУСУКАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
ТРАМЛАНЫ Зукура,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЛА:

Редакторну приемный - 42-63-01. Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 40-04-82. Жууаплы секретарь - 42-66-85. Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52.

Газет Басманы эм асламлы информацияны эркиндиклерин кюруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 2016 жылда 19 декабрьде регистрация этилгенди.

Регистрация номер — ПИ № ТУ07-00118. Индекс - 51532

Газетни басмагъа "КъМР-Медиа" ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этенди.

Газет "Издательство "Южный регион" ООО-ну типографиясында басмаланганды. Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Номерге графике кѳре 19.00 сагъатда къол салынады. 20.00 сагъатда къол салынганды.

ГАЗЕТНИ НОМЕРНИ ЧЫГЪАРГЪАЛА:

Байсыланы Марзият - дежурный редактор, Кетенчиланы Зульфия, Кучукъланы Сафият - жууаплы секретары орунбасарлары; Баллиланы Феруза (1, 2, 3, 4-чо бетле), Гелъяланы Валентина (9, 10, 11, 12-чи бетле) - корректорла.

Тиражы 1232 экз. Заказ № 894

Багъасы 15 сомду.

РЕДАКЦИНЫ ЭМ ИЗДАТЕЛЬНИ АДРЕСИ:

360000, Нальчик шахар,
Ленин атлы проспект, 5
электрон почтасы:
elbor_50@mail.ru